

O potrebe talentových skúšok nielen na umeleckých študijných odboroch

Valerián Franc

Envigogika 11 (2) – Inspirace/ Inspiration

Publikováno/Published dne 28. 10. 2016

DOI: [10.14712/18023061.535](https://doi.org/10.14712/18023061.535)

Abstrakt

Článok hľadá odpovede na zložité otázky profesionálnych predpokladov na vykonávanie povolania učiteľa prírodných vied, zvlášť biológie. Odcudzenie človeka prírode, ktoré sa i v 21. storočí neustále prehľbuje, vytvára predpoklady pre nežiaduce a úplne bezdôvodné fóbie, ktoré sa týkajú „tradičných“ živočíchov, ako sú hady, myši, netopiere a samozrejme pavúky. Živočíchov, z ktorých majú strach nielen dámy, ale i páni, zdá sa, stále pribúda – objektom strachu alebo odporu už môžu byť i také živočíchové, ako jašterica, žaba, dážďovka, húsenica, a dokonca i pes a mačka (Katrenčíková, 2016). Hlavnou príčinou zoofóbií je ale nevedomosť: súčasná verbálno-teoretická koncepcia vyučovania biológie (aspoň na Slovensku) sa odráža vo veľmi slabej úrovni poznania živých organizmov u majoritnej časti nastupujúcej generácie. Žiaľ, stáva sa už dosť často, že študentke, ale i študentovi, ktorí nastúpili na učiteľské štúdium biológie, sa bridí žaba, slimák, dážďovka, o fóbických stavoch z hadov a pavúkov ani nehovoriac. Je veľmi diskutabilné, ako môže takáto osoba o niekoľko rokov vykonávať povolanie učiteľa biológie. Z týchto dôvodov treba seriózne uvažovať o potrebe zaradenia talentových skúšok pre budúcich učiteľov biológie; týmto by sa „odfiltrovali“ osoby, ktoré sa pre neprekonateľný odpor k niektorým živočíchom za učiteľov biológie jednoducho nehodia.

Kľúčové slová

Talentové skúšky, vyučovanie biológie, zoofóbie, profesionálne predpoklady

Abstract

This text seeks to answer the difficult question of professional qualifications required to practice as a teacher of natural sciences, biology in particular. The alienation of humanity from nature which increases as the 21st century continues creates the conditions for undesirable and unfounded phobias related to “traditional” animals such as snakes, mice, bats and spiders, of course. Fears of these animals are steadily increasing. The object of fear or resistance includes animals such as lizards, frogs, earthworms, snails, caterpillars, even cats and dogs. The main reason for zoophobia is insufficient knowledge: the current verbal-theoretical concept of teaching biology (at least in Slovakia) is reflected in a very limited

knowledge of living organisms among the majority of the current generation of students. It is unfortunately common that students embarking on their studies to train as biology teachers fear frogs, snails, earthworms, not to mention phobias of snakes and spiders. It is questionable whether it is appropriate for such a person to go on to teach biology. We should therefore seriously consider the necessity of aptitude tests for future biology teachers; this would help "filter out" those who, due to an insurmountable aversion to some of animals are not suitable to practice as biology teachers.

Key words

aptitude tests, teaching of biology, zoophobia, professional suppositions

Preambula

Krásny rozkvitnutý májový deň, známa lesostepná lokalita pri Zvolene (NPR Boky), slniečko a spev vtákov – pohoda, akú ťažko opísať slovami. Každoročné terénne cvičenia zo zoológie pre študentov biológie na našej fakulte opäť vyšli. Niečo tu však (opäť) nehralo...

Sympatická tvár mladej slečny skrivená nepeknou grimasou, zrýchlený dych, nekontrolovaný náznak akéhosi výkriku a pohľad hrôzy v očiach – možno väčšiu hrôzu mala v očiach iba Ripleyová pri pohľade na votrelca v svetoznámom horore. Čo spôsobilo tieto negatívne emócie a sprievodné fyziologické stavy u našej študentky? Elegantná, pôvabná a úplne neškodná užovka hladká (*Coronella austriaca*). Najhoršie na tom je, že tieto fóbické stavy sa týkali budúcej učiteľky biológie!

Úvod

Rovnosť medzi ľuďmi je často diskutovaná a dosť kontroverzná téma. Jedno je isté: aspoň pred zákonom by mali byť ľudia rovní, i keď v praxi to niekedy vyzerá tak, že niektorí sú „rovnejší“. Podme sa však baviť o inej rovnosti – o rovnosti možností a predpokladov profesionálneho uplatnenia. Je iluzórne tvrdiť, i keď len čisto teoreticky, že každý by mohol študovať na akejkolvek škole, presnejšia akýkoľvek študijný odbor. Niektoré študijné odbory a povolania sú tak špecifické, že vyžadujú istý typ osobnosti. Skôr si myslím, že pre niektoré oblasti ľudskej aktivity sa skôr hodí slovo poslanie, než povolanie – pre profesiu učiteľa, ale i lekára to platí asi na prvom mieste. Nevieť si predstaviť, ako by mohol povolanie lekára, zvlášť chirurga, vykonávať človek, ktorému sa hnuší krv. Rovnako je nepravdepodobné, či skôr nemysliteľné, aby náročné povolanie pilota zverili človeku, čo má panický strach z výšky. Plavčíka, samozrejme, nemôže robiť človek, čo má fóbiu z vody. Keď by sme z tohto mali sformulovať niečo ako filozofický záver, treba povedať, že ľudia sú (resp. mali by byť) rovní pred zákonom, rovnako ako sú si rovní, keď vstúpia do volebnej miestnosti. Tým sa všetka rovnosť končí, pretože ľudia sú variabilní: jeden má osobnostné (fyzické i psychické) predpoklady pre šport, druhý pre umenie, tretí pre vedu, štvrtý pre riadiace procesy...

Niektoré študijné odbory a povolania sú tak špecifické, že pri výbere záujemcov sú nevyhnutné tzv. talentové skúšky. Väčšinou ide o umelecké alebo športové odbory. Malo by význam, aby hru na klavíri, alebo inom hudobnom nástroji šiel študovať mládenec, ktorý, ako sa ironicky hovorí, má „hudobný hluch“? Štúdium hudby by bolo u tohto človeka kontraproduktívne – zrejme nie je predurčený na to, aby bol hudobníkom; môže však byť výborný lekár alebo vedec. Rovnako u mladých ľudí, ktorí chcú študovať telovýchovné a športové aktivity, sa vyžadujú isté predpoklady, preto sú súčasťou prijímacieho konania talentové skúšky. Nemalo by význam, aby atletiku alebo iný šport šiel študovať mládenec alebo slečna napr. s chorými kĺbami alebo iným vážnym hendikepom. Konečne sa dostávame k vysloveniu kardinálnych otázok: Je učiteľské povolanie (= poslanie) nejaké menejcenné? Môže za učiteľa (presnejšie učiteľa biológie) študovať každý? Odpovede na tieto otázky budeme hľadať v nasledujúcom odseku.

Ako hľadať riešenie?

Spoločenská prestíž a „šmrnc“ učiteľského povolania za posledných cca 30 rokov veľmi upadli, čo je zreteľné najmä na Slovensku, ale čiastočne i v iných krajinách tzv. Ostbloku. Prejavuje sa to okrem iného aj na platoch učiteľov, ale hlavný problém nie je iba v peniazoch. Vrátime sa k dileme, či učiteľom môže byť každý. Ako dlhoročný pedagóg som presvedčený o tom, že zďaleka nie každý môže byť učiteľom, presnejšie, zďaleka nie každý môže byť

dobrým učiteľom. Povolanie učiteľa (nielen lekára, pilota a športového trénera) vyžaduje isté osobnostné predpoklady, dalo by sa povedať „talent“. Uvediem markantné príklady.

Na štátniciach v minulom akademickom roku študentka začína s prezentáciou svojej diplomovej práce. Hovorí tichúčko, s nevýraznou výslovnosťou a monotónou intonáciou. Tiché nesmelé introvertné dievča, takmer až na hranici s autizmom. Nevie si predstaviť, ako by sa táto krehká a plachá žienka postavila pred triedu 14-ročných junákov v puberte a začala vyučovaciu hodinu. Je jasné, že z hľadiska typológie osobnosti je táto osoba vyložene nevhodná pre učiteľskú profesiu. Ale možno že by z nej bola vynikajúca zdravotná sestra...

Učitelia dobre vedia, že každý vyučovací predmet je špecifický. Iné pedagogické prístupy a didaktické metódy používa učiteľ matematiky, iné učiteľ biológie, iné učiteľ angličtiny. A ešte jedna dôležitá poznámka: Nie každý učiteľ sa hodí na vyučovanie každého predmetu. Niektomu má matematické a logické myslenie, a môže z neho vyrásť výborný učiteľ matematiky, s biológiou by ale mohol mať problémy, lebo nemá napr. fotografickú pamäť. Spomínaná „fotografická“ (alebo obrázková) pamäť je obrovskou výhodou biológa, ktorý si ľahko zapamätá tisíce druhov rastlín a živočíchov, pretože si to „ukladá“ ako súbor obrázkov, nie ako textový súbor. Študentom už dlhé roky zdôrazňujem, že kto by sa chcel naučiť biológiu naspamäť (ako báseň), podstupuje utrpenie so slabučkým výsledkom, lebo biológia sa naspamäť naučiť nedá.

Existujú isté všeobecné osobnostné, charakterové a komunikačné predpoklady pre učiteľské povolanie: schopnosť komunikácie, správna výslovnosť a intonácia hlasu, empatia, spravodlivosť, dochvilnosť, presnosť... a samozrejme, dobrý učiteľ by mal mať úhľadný rukopis a mal by vedieť kresliť. Ďalšie predpoklady sa už odvíjajú od konkrétneho predmetu: Niekomu „sadne“ matematika, iný matematiku berie ako nutné zlo, ale môže byť výborným učiteľom jazykov. Tu je potrebné vysloviť jednu zásadnú tézu: Dobrý učiteľ musí mať pozitívny a nepredstieraný vzťah k predmetu, ktorý učí. Musí byť entuziasta, ktorý motivuje a „hecuje“ študentov ku štúdiu svojho predmetu. Keď som sa našich študentov pýtal, či počas gymnaziálneho štúdia biológie boli na exkurzii v prírode, prevažovali odpovede jeden, vzácne dvakrát, asi tretina však konštatovala, že ani raz... Na nepekný, ale demonštratívny zážitok si spomenul jeden náš študent. Boli na exkurzii s učiteľkou koncom 2. ročníka v Kremnických vrchoch. Študent niekde v lese pod kameňom našiel ropuchu. Reakcia učiteľky: „Fuj, pustite to.“ Áno, fuj, taká učiteľka...

Niektorí študenti mi naznačili, že ich (väčšinou) učiteľky sa boja ísť so žiakmi na exkurziu do prírody, pretože – preboha, čo keď uvidíme hada, čo keď niekoho bodne osa, čo keď žiaci donesú kliešte!... Aký prínos – gnozeologický (informatívny), ale najmä vzťahový (formatívny) má pôsobenie takéhoto „učiteľa“ biológie pre prax? Priznajme si konečne, že nepatrný, ak nie celkom nulový. A propos: fenomén strachu. Strach je prirodzeným stavom psychiky, resp. nervovej sústavy nielen u človeka, ale i u iných živočíchov; stimuluje produkciu adrenalínu, a živočích (vrátane človeka) sa snaží čím skôr dostať z dosahu nebezpečenstva. Pochopiteľný a opodstatnený je strach (alebo skôr rešpekt) v prípade medveďa, ale i diviaka, jedovatého hada, škorpióna, zo sršňieho hniezda v dutom strome; pretože za istých okolností môžu spôsobiť veľmi nepríjemný zážitok, prípadne i ohroziť život človeka. Fóbický strach je však väčšinou charakteristický iracionálnosťou, nedá sa vysvetliť logickými argumentami. Hlavnou príčinou zoofóbií je nedostatok informácií o živočíchoch, resp. prekútené a skreslené „polopravdy“ o nich. Do tejto kategórie patrí utkvелá predstava časti verejnosti o slizkosti hadov – pritom každý, čo držal hada, vie, že je na dotyk príjemný a jemný, ako kvalitná kožená kabelka. Hoci to ostro kontrastuje s dnešnou informatickou spoločnosťou, niekedy mám pocit, že úroveň (ne)vedomostí časti populácie o živočíchoch je na úrovni hlbokého stredoveku (Franc, 2014).

Smutné, rozpačité, ale poučné zážitky mám z cvičení, kde pozorujeme živočíchy pod binokulárnou lupou. Študenti až na vysokej škole zisťujú, aké sú živočíchy nádherné. Mojej pozornosti neušlo, ako uprene kukali študenti do binokulárov na blyskavky (Chrysididae) a krasone (Buprestidae) s nádhernou kovovou metalízou, ako i na bzdochy sietnačky (Tingidae) s bizarnou „čipkovanou“ skulptúrou celého tela. Boli zjavne prekvapení takou krásou. Chyba! Tú krásu im mali ukázať a sprostredkovať už predtým mnou učiteľia na gymnáziách. Žiaľ, neurobili tak takmer ani v jednom prípade.

Diagnóza je chyba systému. Učiteľia sú slabo motivovaní (finančne ale i morálne – nízkou spoločenskou prestížou), učebnice sú slabé, koncepcia vyučovania verbálno-teoretická, syntetická, žiaci sa s prírodnými (rastlinami a živočíchmi, pričom existuje ešte obrovská ríša húb!) takmer vôbec nestretnú, vzťahové väzby k prírode sa rozvíjajú slabučko. Biológia je kráľovskou vedou, ako tvrdil svojho času Ch. Darwin, pretože skúma „zázračný“ fenomén života. Veď i my sme živé tvory, a preto by nám biológia mala byť najbližšou vedou.

Žiaľ, nie všetci učiteľia biológie sú entuziasti, pre ktorých je biológia «srdcovou záležitosťou». Domnievam sa, že z mladého človeka, ktorý nemá pozitívny vzťah k prírode, resp. má averziu, či dokonca panický strach čo i len z niektorých živočíchov, dobrý a oduševnený učiteľ biológie zrejme nikdy nebude. Som si vedomý dôležitosti biológie na prahu 3. tisícročia, v dobe prehlbujúcich sa globálnych environmentálnych problémov a stále narastajúcemu úbytku biodiverzity. Preto by sme mali výberu a príprave budúcich učiteľov biológie venovať mimoriadnu pozornosť. Som presvedčený o tom, že budúci učiteľia biológie by mali prejsť niečím ako «talentové skúšky», ktoré by odhalili, či majú predpoklady stať sa dobrými, kreatívnymi a celou svojou osobnosťou angažovanými učiteľmi biológie, bez nežiaducich informačných šumov, predsudkov a zoofóbií. Je kontraproduktívne a skoro až trápne, ak sa učiteľka biológie striasa pri pohľade na celkom neškodného pavúka, a na ropuchu povie fuj. Takíto učiteľia (dúfam, že ich nie je veľa) nemajú za katedrou čo hľadať, mali si vybrať iné, „nebiologické“ zamestnanie. Týmto článkom by som chcel naštartovať diskusiu o tomto prehliadanom probléme a súčasnej neutešenej situácii medzi zainteresovanými aspoň v Slovenskej a Českej republike.

Referencie

- Franc, V. (2014). O „stredovekej“ zoológii v 21. storočí. Bulletin Slovenskej zoologickej spoločnosti (Zvolen) 2/2014: 1-5.
- Katrenčíková, D. (2016). Zoofóbie – nežiaduci, no rozšírený fenomén v živote moderného človeka 21. storočia. [Bakalárska práca.] Fakulta prírodných vied UMB, Banská Bystrica, 43 pp.

Doc. PaedDr. Valerián Franc, CSc. Katedra biológie a ekológie, Fakulta prírodných vied UMB, Tajovského 40, 97401 Banská Bystrica